

Оксана Дудченко, к. ю. н.

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя, Україна

МЕТОДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ В 1920-Х РОКАХ

Oksana Dudchenko, PhD in Law

Mykola Gogol Nizhyn State University, Ukraine

METHODS OF ACTIVITY OF PUBLIC AUTHORITIES AND MANAGEMENT OF THE SOVIET UKRAINE IN THE 1920s

In the article, the concepts and methods of public administration are analyzed from theoretical and legal point of view. Moreover, the article studied methods of activity of public authorities and management of the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the 1920s, in particular, encouragement, persuasion and force. Also it was stated that public authorities and management of the USSR in the 1920s used in their activities special techniques, such as control and supervision. It is indicated that revolutionary and socialist consciousness of the early 1920s, was reflected in normative-legal acts, which, in turn, determined the methods of activity of public authorities and management of Ukraine.

Key words: Administrative code of the USSR of 1927, public administration, encouragement, methods of governance, state authority, persuasion, force.

Постановка проблеми. Забезпечення владно-управлінського впливу на політичні, соціально-економічні та інші суспільні відносини в Україні в умовах докорінного реформування системи органів державної влади, а також державних підприємств, установ та організацій, визначає необхідність всебічного дослідження та характеристики державних владно-управлінських зв'язків між ними. В різні періоди суспільно-політичного розвитку, зокрема після встановлення радянської влади, з-поміж досягнень теоретичної думки виокремлювалася низка положень, які стосувалися методів (інструментів) їх налагодження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні питання методів функціонування органів державної влади та управління, їх класифікації досліджуються в працях В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, В.В. Галуцька, І.П. Голосніченка, В.К. Колпакова, Т.О. Коломоєць, О.В. Кузьменко, В.Ф. Погорілка та інших вчених.

З позицій «класового аналізу» держави і права розглядали методи державного управління В.Г. Вишняков, Ю.М. Козлов, Б.М. Лазарєв, О.Є. Луньов, І.М. Степанов, Ю.А. Тихомиров. Ними та їхніми сучасниками, приміром, підтримувалися думки про те, що не кожний із залучених до управління державних інститутів є державним органом.

Метою статті є дослідження методів діяльності органів державної влади та управління УСРР в 1920-х рр., які доцільно розглянути, виходячи із загального визначення методів державного управління.

Виклад основного матеріалу. Термін «метод» (від грец. *methodos* – шлях дослідження, спосіб пізнання) означає спосіб досягнення мети чи розв'язання конкретного завдання¹. Варто зазначити, що в юридичній науці існують різні підходи до визначення методу державного управління. Так, радянський вчений Ю.М. Козлов під методами органів державного управління розумів конкретні способи, прийоми практичного здійснення задач, що належать до повноважень відповідних органів, тобто фактичний зміст діяльності. Способи ж виразу цього змісту, розглядалися дослідником, в якості форми управлінської діяльності².

На думку вітчизняного вченого В. Б. Авер'янова, методи державного управління – це способи

¹ Степанов, О.М. (2006). *Психологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав, 195.

² Козлов, Ю.М. (1966). *Соотношение государственного и общественного управления в СССР*. Москва: Издательство «Юридическая литература», 37.

здійснення владно-організуючого впливу керуючих суб'єктів на керовані об'єкти¹.

Відомий вчений В.К. Колпаков під методами державного управління розуміє різноманітні способи, прийоми і засоби цілеспрямованого впливу органів управління та їх посадових осіб на свідомість, волю і поведінку керованих². Р.А. Калюжний методи державного управління визначає як певні способи практичного здійснення органами виконавчої влади та іншими суб'єктами державного управління владно-організуючого впливу на керовані об'єкти, що відповідають характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів³.

Методи державного управління – це способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління⁴.

Як зазначає вітчизняний дослідник О.Д. Крупчан, методи державного управління прийнято тлумачити як способи здійснення організуючого впливу у стосунках між суб'єктами й об'єктами управління. У такому розумінні, до методів примикає і стиль управлінської діяльності. Але не як особисті, індивідуалізовані риси роботи управлінських кадрів, а як сукупність прийомів діяльності, що є окремим проявом більш загального явища – методів державного управління. Виражаючи якісний бік реалізації функцій управління, методи – за аналогією з функціями – безпосередньо пов'язані з державно-владними повноваженнями, що відповідають цим функціям. Ця, так би мовити, компетенційна ознака методів управління підкреслює, насамперед, спільність (щодо функцій) основних вимог до їх правової регламентації, а звідси й щодо її удосконалення⁵.

Методи державного управління – це способи та прийоми безпосереднього і цілеспрямованого впливу органів державного управління (посадових осіб) на підпорядковані їм об'єкти управління⁶.

Методи адміністративної діяльності аналізуються в працях багатьох науковців. Зокрема, у курсі адміністративного права за редакцією професора В.В. Галуцького, методи адміністративної діяльності публічної адміністрації розглядаються як способи, прийоми цілеспрямованого впливу норм адміністративного права на поведінку учасників адміністративно-правових відносин із метою публічного забезпечення прав і свобод людини та громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства та держави⁷.

Слід зазначити, що в юридичній літературі існують також визначення методів адміністративної діяльності спеціальних органів⁸. Крім того, в останніх публікаціях, присвячених методам діяльності органів публічної адміністрації, вводиться в науковий обіг новий термін «інструменти діяльності органів публічної адміністрації» для позначення саме зовнішньої діяльності останніх щодо реалізації завдань та функцій, які покладені на зазначений орган⁹. На думку

¹ Авер'янов, В.Б., Андрійко, О.Ф., Битяк, Ю.П. (2004). *Адміністративне право України. Академічний курс. Загальна частина*, 1: підручник. Київ: Юридична думка, 296–297.

² Колпаков, В. К. (2001). *Адміністративне право України*: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 180.

³ Авер'янов, В.Б., Андрійко, О. Ф., Битяк, Ю.П. (2004). *Адміністративне право України. Академічний курс. Загальна частина*, 1: підручник. Київ: Юридична думка, 298.

⁴ Ківалов, С.В., Біла-Тіунова, Л.Р. (2011). *Адміністративне право України: навчальний посібник*. Одеса: Фенікс, 57.

⁵ Крупчан, О.Д. (2012). *Організація виконавчої влади в Україні*: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Київ, 207.

⁶ Білокур, Є.І. (2015). *Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання*: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 54.

⁷ Галуцький, В.В., Курило, В.І., Короєд, С.О., Дрозд, О.Ю., Гиренко, І.В., Єщук, О.М., Риженко, І.М., Іванищук, А.А., Саунін, Р.Д., Ямкова, І.М. (2015). *Адміністративне право України. Загальне адміністративне право*: навчальний посібник. Херсон: Грінв Д.С., 151.

⁸ Бандурка, О.О., Безсмертний, О.К., Бугайчук, К.А. (2004). *Адміністративна діяльність міліції*: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутрішніх справ, 30–87; Комзюк, А.Т. (2002). *Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно-правові питання реалізації*: монографія. Харків: НУВС, 19; Городецька, І.А. (2012). Методи адміністративної діяльності спеціально вповноважених органів виконавчої влади у сфері державного контролю за використанням та охороною земель. *Бюлетень Міністерства юстиції України*, 3, 43–48.

⁹ Патерило, І.В. (2013). Інститут інструментів діяльності публічної адміністрації у системі адміністративного права України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*, 1, 283–289.

Негодченка В.О., у цьому випадку категорія «інструменти діяльності органів публічної адміністрації» поглинає категорію «методи діяльності органів публічної адміністрації»¹.

Отже, аналіз наукової літератури дає підстави визначити методи діяльності органів державної влади та управління радянської України в 1920-х рр. як різноманітні способи, прийоми та засоби, за допомогою яких здійснюється вплив органів державної влади та управління на керовані об'єкти.

В юридичній науці існують різні класифікації методів державного управління. Зокрема, радянський вчений Ю.М. Козлов виокремлював методи державного управління позаекономічного (прямого) й економічного (непрямого) впливу². Радянський дослідник О.Є. Луньов поділяв методи державного управління на морально-політичні, економічні, організаційні та адміністративно-директивні³. Основними, класичними методами адміністративного права є заохочення, переконання і примус. Зазначену класифікацію застосуємо і для класифікації методів діяльності органів державної влади та управління радянської України в 1920-х рр.

Заохочення – метод адміністративного права, який полягає в публічному визнанні заслуг, нагородженні, наданні громадської пошани особі у зв'язку здобутими успіхами у виконанні правових або громадських обов'язків⁴. Аналіз нормативно-правових актів УСРР 1920-х рр. та архівних матеріалів дозволили розглянути заохочення з точки зору заходів морального, матеріального й морально-матеріального характеру. Зокрема, заходи морального характеру – це нагородження працівників органів державної влади та управління подяками, грамотами, медалями та орденами, а також прийняття до лав КП(б)У; заходи матеріального характеру – надання грошових винагород, премій, цінних подарунків тощо (наприклад, у роз'ясненні Всеукраїнського революційного комітету «Про винагородження за позачергові роботи» від 25 лютого 1920 р. № 47 говорилося про оплату «позачергових робіт»⁵. Постанова Всеукраїнського революційного комітету «Про призначення довічної пенсії професору Л.Л. Гиршману» від 13 лютого 1920 р. № 25 «за заслуги перед робітничим класом» передбачала встановлення довічної пенсії професору Л.Л. Гиршману⁶; заходи морально-матеріального характеру – це присвоєння державних звань.

Отже, заохочення як метод діяльності де-юре передбачався нормативно-правовими актами радянської України, але де-факто з самого початку проголошення радянської влади на території України закріплювався та використовувався КП(б)У. Заходи морального, матеріального та морально-матеріального характеру тісно перепліталися з проходженням «кар'єрних сходинок» по партійній лінії.

Переконання полягає у використанні різних роз'яснювальних, виховних, організаційних заходів для формування волі суб'єктів адміністративного права або її корекції⁷. Переконання як метод діяльності активно використовувався органами державної влади та управління радянської України в 1920-х рр., по-перше, у формі проведення агітаційно-пропагандистської роботи (наприклад, Маніфест Всеукраїнського революційного комітету до робітників і селян України від 11 грудня 1919 р.⁸, Постанова V Всеукраїнського з'їзду Рад «Про радянське будівництво» від 1 березня 1921 р.)⁹, Наказ Народного комісаріату освіти УСРР «Про використання театру, музики, малярства і

¹ Негодченка, В.О. Методи забезпечення державної інформаційної політики органами внутрішніх справ.

Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія», 16, Одеса: Юридична література, 278–284.

² Козлов, Ю.М. (1969). *Управление народным хозяйством СССР. Ч. 1. Сущность, функции, методы.* Москва: Изд-во МГУ, 113.

³ Лунев, А.Е. (1974). *Теоретические проблемы государственного управления.* Москва: Наука, 139–140.

⁴ Галунько, В.В., Курило, В.І., Короєд, С.О., Дрозд, О.Ю., Гиренко, І.В., Єщук, О.М., Риженко, І.М., Іванищук, А.А., Саунін, Р.Д., Ямкова, І.М. (2015). *Адміністративне право України. Загальне адміністративне право: навчальний посібник*, 1. Херсон: Грінь Д.С., 144.

⁵ *Збірник Указонень та Роспоряджень Всеукраїнського Революційного Комітету.* 18–26 лютого 1920 р., 3, 52–53.

⁶ *Збірник Указонень та Роспоряджень Всеукраїнського Революційного Комітету.* 10–17 лютого 1920 р., 2, 24–25.

⁷ Савюк, М.Ф., Галунько, В.В., Фрицький, Ю.О. (2016). *Адміністративно-правові засади інформаційного суспільства: монографія.* Херсон: Грінь Д.С., 2016., 101.

⁸ Гончаренко, В.Д., Рогожин, А.Й., Святоцький, О.Д. (1997). *Хрестоматія з історії держави і права України*, 2. Лютий 1917 р., 1996 р. Київ: Ін Юре, 153–156.

⁹ Гончаренко, В.Д., Рогожин, А.Й., Святоцький, О.Д. (1997). *Хрестоматія з історії держави і права України*, 2. Лютий 1917 р., 1996 р. Київ: Ін Юре, 178–182.

кіно як засобу пропаганди» від 1 липня 1920 р. № 346¹, а також резолюції, рішення та постанови КП(б)У; по-друге, у формі критики та засудження антигромадських вчинків, виключення з лав КП(б)У. Відповідні норми містилися в Кримінальному кодексі УСРР 1922 р., Адміністративному кодексі УСРР 1927 р. та актах КП (б)У.

Найпоширенішою формою його використання є здійснення систематичної роз'яснювальної роботи центральними та місцевими органами радянської влади. Отже, метод переконання в діяльності органів державної влади та управління УСРР в 1920-х рр. це процес послідовно здійснюваних ними дій, який полягав у використанні різних роз'яснювальних, виховних та організаційних заходів для формування волі (світогляду, свідомості) всього населення з метою суворого підпорядкування рішенням КП(б)У та юридичним приписам, а також суворого їх виконання.

Поряд з так званими позитивними методами (заохочення та переконання), що використовувалися в діяльності органів державної влади та управління Української Соціалістичної Радянської Республіки в 1920-х рр., активно застосовувався негативний метод діяльності – метод примусу. У сучасній юридичній науці адміністративний примус розглядається як визначені нормами адміністративного права заходи фізичного або психологічного впливу публічної адміністрації на фізичних та юридичних осіб – у вигляді особистих, майнових, організаційних обмежень їх прав, свобод та інтересів – у випадках вчинення цими особами протиправних діянь або в умовах надзвичайних обставин, з метою попередження та припинення протиправних діянь, забезпечення провадження в справах про правопорушення, притягнення винних осіб до відповідальності, попередження та локалізації наслідків надзвичайних ситуацій². У сучасній теорії адміністративного права відповідно до призначення заходи адміністративного примусу поділяються на три групи: 1) адміністративно-запобіжні заходи; 2) заходи адміністративного припинення; 3) адміністративні стягнення³. Зазначений поділ можна використати і для класифікації заходів адміністративного примусу УСРР в 1920-х рр., проте, детально варто зупинитися на характеристиці адміністративних стягнень.

Адміністративні стягнення як складова адміністративного примусу передбачалися Адміністративним кодексом УСРР 1927 р. Адміністративний кодекс УСРР від 12 жовтня 1927 р. вперше в радянській Україні кодифікував норми адміністративного права. Серед широкого кола питань, що регламентувалися Адміністративним кодексом УСРР 1927 р, на особливу увагу заслуговують положення щодо визначення заходів адміністративного впливу. Норми, присвячені заходам адміністративного впливу, в зазначеному нормативно-правовому акті умовно були об'єднані в глави, а саме: глава III «Заходи адміністративного примусу», що поділялася на розділи «Заходи адміністративного впливу, що їх застосовується за зламання обов'язкових постанов», «Заходи адміністративного впливу, що їх накладається за маловажні праволомства» та глава IV «Інші адміністративні примусові заходи», що поділялася на наступні розділи: «Затримання особи», «Трус і виймання», «Вживання зброї», «Безспірне стягання неподаткових сум», «Виконання коштом зобов'язаного», «Реквізіція та конфіскація»⁴.

Водночас, аналіз положень Адміністративного кодексу УСРР 1927 р. дозволяє серед заходів адміністративного примусу виокремити заходи адміністративно-процесуального забезпечення. Це, зокрема, норми глави IV «Інші адміністративні примусові заходи». Так, наприклад, відповідно до ст. 79 Адміністративного кодексу УСРР 1927 р. «органам міліції й кримінального розшуку дозволяється провадити затримання осіб лише за таких випадків: а) осіб, що вчинили або запідозрені у вчиненні злочинів, що за них, згідно з Кримінальним Кодексом УСРР, застосовується заходи соціальної оборони, коли затримання цих осіб підчас провадження дізнання дозволяють правила Кримінально-Процесуального Кодексу УСРР; б) коли треба затримати, щоб встановити особовість праволомця; в)

¹ Збір законів і розпоряджень Робітничо-Селянського Уряду України і Уповноважених Р.С.Ф.Р.Р. 1 июля 1920 р., 18, 502–503.

² Коломоєць, Т.О. (2005). *Адміністративний примус у публічному праві України : теорія, досвід та практика реалізації* : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Х., 16.

³ Галуцько, В.В., Курило, В.І., Короєд, С.О., Дрозд, О.Ю., Гиренко, І.В., Єщук, О.М., Риженко, І.М., Іванишук, А.А., Саунін, Р.Д., Ямкова, І.М. (2015). *Адміністративне право України. Загальне адміністративне право: навчальний посібник*, 1. Херсон: Грінь Д.С., 145–146.

⁴ Гончаренко В.Д., Рогожин А.Й., Святоцький О.Д. (1997). *Хрестоматія з історії держави і права України*, 2. Лютий 1917 р., 1996 р. Київ: Ін Юре, 270–272.

стосовно до душевно-хворих або осіб, що перебувають у стані явної сп'янілості, коли це потрібно в інтересах громадської безпеки або для безпеки самого душевно-хворого чи сп'янілого; г) стосовно до осіб, що своїми вчинками ламають громадський лад або безпосередньо загрожують громадській безпеці, з умовою, що цій загрозі можна запобігти, лише затримавши цих осіб; д) коли про затримання особи ухвалено буде постанови або накази суду, органів слідства, прокуратури й інших управнених на це по закону установ і осіб¹. Варто зауважити, що ст. 180 Адміністративного кодексу УСРР 1927 р. передбачала особливості застосування надзвичайних заходів охорони революційного ладу у випадках оголошення виняткового та військового стану.

У своїй діяльності органи державної влади та управління УСРР в 1920-х рр. використовували й спеціальні методи діяльності, зокрема, контроль та нагляд.

Висновки. Таким чином, під методами діяльності органів державної влади та управління радянської України в 1920-х рр. варто розуміти різноманітні способи, прийоми та засоби, за допомогою яких здійснювався вплив органів державної влади та управління на керовані об'єкти. Серед методів діяльності органів державної влади та управління радянської України в 1920-х рр. можна виділити заохочення, переконання та примус.

Слід зазначити, що у першій половині 1920-х рр. активно формувалася революційна та соціалістична правосвідомість, що знайшло своє відображення і в нормативно-правових актах. Це в свою чергу визначало основні напрями, методи та форми діяльності органів державної влади та управління УСРР. У період тоталітарно-репресивного режиму 1930-х рр. методи діяльності органів державної влади та управління радянської України перепліталися з репресіями.

References:

1. Stepanov, O.M. (2006). *Psichologichna entsiklopediya*. [Psychological encyclopaedia]. Kyiv: Akademvidav. [in Ukrainian].
2. Kozlov, Yu.M. (1966). *Sootnoshenie gosudarstvennogo i obshchestvennogo upravleniya v SSSR*. [Correlation of state and public administration in the USSR]. Moscow: Izdatelstvo «Yuridicheskaya literatura». [in Russian].
3. Aver'yanov, V.B., Andriyko, O. F., Bityak, Yu.P. (2004). *Administrativne pravo Ukraini. Akademichniy kurs. Zagalna chastina*. [Administrative law of Ukraine. Academic course. General part], 1: pidruchnik. Kyiv: Yuridichna dumka. [in Ukrainian].
4. Kolpakov, V.K. (2001). *Administrativne pravo Ukraini: pidruchnik*. [Administrative law of Ukraine: textbook]. Kyiv: Yurinkom Inter. [in Ukrainian].
5. Kivalov, S.V., Bila-Tiunova, L.R. (2011). *Administrativne pravo Ukraini*. [Administrative law of Ukraine]. navchalnyy posibnik. Odesa: Feniks. [in Ukrainian].
6. Krupchan, O.D. (2012). *Organizatsiya vikonavchoyi vladi v Ukraini: dis. ... doktora yurid. nauk: 12.00.07* [Organization of executive power in Ukraine: Thesis for ScD degree in law]. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Bilokur, E.I. (2015). *Funktsiyi derzhavnogo upravlinnya: ponyattya, osoblivosti, pravove reguluyuvannya: dis. ... kandidata yurid. nauk: 12.00.07* [The functions of public administration: concept, characteristics, legal regulation: Thesis for PhD degree in law]. Odesa. [in Ukrainian].
8. Galunko, V.V., Kurilo, V.I., Koroed, S.O., Drozd, O.Yu., Girenko, I.V., Eshchuk, O.M., Rizhenko, I.M., Ivanishchuk, A.A., Saunin, R.D., Yamkova, I.M. (2015). *Administrativne pravo Ukraini. Zagalne administrativne pravo* [Administrative law of Ukraine. General administrative law]: navchalnyy posibnik, 1. Kherson: Grin D.S. [in Ukrainian].
9. Bandurka, O.O., Bezsmertnyy, O.K., Bugaychuk, K.A. (2004). *Administrativna diyalnist militsiyi: pidruchnik* [Administrative activity of militia: textbook]. H.: Vid-vo Nats. un-tu vnutrishnih sprav, 30–87. [in Ukrainian].
10. Komzyuk, A.T. (2002). *Zahodi administrativnogo primusu v pravoohoronniy diyalnosti militsiyi: ponyattya, vidi ta organizatsiyno-pravovi pitannya realizatsiyi: monografiya* [Measures of administrative compulsion are in law-enforcement activity of militia: concept, kinds and organizaciyno-pravovi questions of realization: monograph]. Kharkiv: NUVS. [in Ukrainian].
11. Horodetska, I.A. (2012). *Metody administrativnoi diialnosti spetsialno upovnovazhenykh orhaniv vykonavchoi vlady u sferi derzhavnoho kontroliu za vykorystanniam ta okhoroноiu zemel* [Methods of administrative activity of the specially authorized executive bodies are in the field of state control after the use and guard of lands]. *Biulleten Ministerstva yustytzii Ukrainy* [Bulletin of the Ministry of justice of Ukraine], 3, 43–48. [in Ukrainian].
12. Paterilo, I.V. (2013). *Institut instrumentiv diyalnosti publichnoyi administratsiyi u sistemi administrativnogo prava Ukraini*. [Institute of public administration tools in the system of the Ukrainian administrative law]. *Naukoviy visnik Dnipropetrovskogo derzhavnogo universitetu vnutrishnih sprav* [Scientific announcer of the Dnepropetrovsk state university of internal affairs], 1, 283–289. [in Ukrainian].

¹ Гончаренко В.Д., Рогожин А.Й., Святоцький О.Д. (1997). *Хрестоматія з історії держави і права України*, 2. Лютий 1917 р. .1996 р. Київ: Ін Юре, 270–272.

13. Negodchenko, V.O. Metodi zabezpechennya derzhavnoyi informatsiyoi politiki organami vnutrishnih sprav. [Methods of providing public information policy by enforcement bodies]. *Naukovi pratsi Natsionalnogo universitetu «Odeska yuridichna akademiya»* [Scientific labours of the National university «Odesa law academy»], 16, Odesa: Yuridichna literatura, 278–284. [in Ukrainian].
14. Kozlov, Yu.M. (1969). *Upravlenie narodnym hozyaystvom SSSR. Ch. 1. Sushchnost, funktsii, metody.* [Management of national economy of the USSR. Ch. 1. Essence, functions, methods]. Moscow: Izd-vo MGU. [in Russian].
15. Lunev, A.E. (1974). *Teoreticheskie problemy gosudarstvennogo upravleniya.* [Theoretical problems of state administration]. Moscow: Nauka. [in Russian].
16. *Zbirnik Uzakonen ta Rosporyadzhen Vseukrayinskogo Revolyutsijnogo Komitetu.* [Collection of Legitimations and Orders of Allukrainian Revolutionary Committee]. 18–26 lyutogo 1920 r., 3, 52–53. [in Ukrainian].
17. *Zbirnik Uzakonen ta Rosporyadzhen Vseukrayinskogo Revolyutsijnogo Komitetu.* [Collection of Legitimations and Orders of Allukrainian Revolutionary Committee]. 10–17 lyutogo 1920 r., 2, 24–25. [in Ukrainian].
18. Savyuk, M.F., Galunko, V.V., Fritskiy, Yu.O. (2016). *Administrativno-pravovi zasady informatsijnogo suspilstva: monografiya* [Administrativno-pravovi principles of informative society: monograph]. Kherson: Grin D.S., 2016, 101. [in Ukrainian].
19. Goncharenko, V.D., Rogozhin, A.Y, Svyatotskiy, O.D. (1997). *Hrestomatiya z istoriyi derzhavi i prava Ukrayini,* [A reading-book in history of state and law of Ukraine]. 2. Lyutiy 1917 r. ,1996 r. Kyiv: In Yure. [in Ukrainian].
20. *Zbir zakoniv i rozporyadzhen Robitnicho-Selyanskogo Uryadu Ukrayini i Upovnovazhenih R.S.F.R.R.* [Collection of laws orders of peasant Government of Ukraine and Commissioners of R.S.F.R.R.]. 1 lypnia 1920 r., 18, 502–503. [in Ukrainian].
21. Kolomoets, T.O. (2005). *Administrativniy primus u publichnomu pravi Ukrayini : teoriya, dosvid ta praktika realizatsiyi:* avtoref. dis.. d-ra yurid. nauk: 12.00.07. [Administrative enforcement in public law of Ukraine: theory, experience and practice of implementation: synopsis of thesis for ScD degree in law]. Kharkiv. [in Ukrainian].